

**ҚАСЫРЕТІМЕН ҚАРА ТАСТЫ ҚАҚ ЖАРҒАН ҚАЗАҚТЫҢ ЖАРЫҚ
ЖҰЛДЫЗЫ - ДУЛАТ ИСАБЕКОВ****Манабаев Нүркелді**

Ташкент облысы Шыршық мемлекеттік педагогика институты Қазақ тілі мен
әдебиеті бағытының 2-курс студенті

Қошқарбаев Ернар

Ташкент облысы Шыршық мемлекеттік педагогика институты Қазақ тілі мен
әдебиеті бағытының 2-курс студенті

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6636376>

Аннотация. Қазақ әдебиет тарихында өшпестей із қалдырып келе жатқан көркем жазушы, кең тынысты кемеңгер ақын - Дулат Исабеков.

Кілтті сөздер: кемеңгер ақын, көркем жазушы, соғыс майданы, жазушы-драматург.

ДУЛАТ ИСАБЕКОВ - ЯРКАЯ ЗВЕЗДА КАЗАХСТАНА

Аннотация. Дулат Исабеков – художественный писатель, поэт с широким дыханием, оставивший неизгладимый след в истории казахской литературы.

Ключевые слова: гениальный поэт, искусствовед, поле боя, писатель-драматург.

DULAT ISABEKOV - THE BRIGHT STAR OF KAZAKHSTAN

Annotation. Dulat Isabekov is an art writer, a poet with a wide breath, who left an indelible mark on the history of Kazakh literature.

Key words: brilliant poet, art historian, battlefield writer, playwright.

КІРІСПЕ

Қазақ әдебиет тарихында берілмейтін белестерді бағындырған. Өзінен өшпестей із қалдырып келе жатқан адамды тұңғыық ойға балай түсетін керемет поэма романдарды жазып өзінің көркем жазушы екенін дәлелдеп келе жатқан кең тынысты кемеңгер ақын Дулат Исабеков туралы ой туындата кетсек.

Белгілі жазушы-драматург Дулат Исабеков 1942 жылы 20 желтоқсанда Оңтүстік Қазақстан облысыны, Сайрам ауданына қарасты Ленин жолы колхозында дүниеге келген. Оның алғашқы азан шақырылып қойылған есімі – Нысанбай. Оның есімінің өзгертірілуінің себебі Дулаттың атасы қойған заңы бар еді.

Болашақ жазушының атасы Алдаберген қара жұмысшы болып жұмыс істеп, көп қиыншылықтарды бастан өткізген, ол Ташкент пен Түркістан аралығындағы теміржолды салуға үлкен үлес қосқан. Қара жұмысты көп істегеннен, жазылмайтын дертке шалдығып қалады да баласы Исабекті ең кіші інісі Мәуленнің қолында өседі. Содан Исабек әкесіндей болған Мәуленнің қолында өсіп тәрбиеленіп, соның қолында ер жетіп, сонда үйленіп, өз отбасын құрады.

ЗЕРТТЕУ МАТЕРИАЛДАРЫ МЕН ӘДІСТЕМЕЛІКТЕРІ

Дулат Исабековтың ата-бабасы жалпы Сыр өзенінің ар жағында тұрғындаған. 40-жылдары колхоздар көп ашылып, ауылға адамдар, жұмысшылар керек болғандықтан, әкесі Исабекті бала-шағасымен қоса Сайрам жаққа айдап жібереді. Исабек төрт баламен көшіп кетеді. Сол кезде әйелі бесінші балаға, яғни Дулат Исабековке жүкті болған шағыеді.

Сонда келіні босанатын кез келіп қалғанда атасы Мәулен Сырдың екінші жағына қоныс аударған баласы Исабектің үйіне лезде қуғыншы жібереді. Ол кісі өз заманында жоғары саналы, білімді, ақылды, атақты аулдың молдасы болған. Және әулетіндегі ұл балалардың есімін міндетті түрде өзі қоятын заңы бар еді. Сол кезде Мәулен молда Исабектің үйіне қуғыншы жіберіп: «Егер ұл бала болса мына есімді қоясыңдар. Бұл немеремнің есімін енді кітаптан қоймаймын. Қалың дулаттардың арасында дүниеге келді. Өскен, өнген ел. Сондықтан атын Дулат қойыңдар» деп айта жібереді. Алайда, ол кезде болашақ жазушы Дулат Исабеков жарық әлем есігін ашып болған еді. Оның үстіне ата-анасы оны құлағындағы тесігі болғаны үшін, ұлдарының есімін Нысанбай қойып қояды. Алайда, атасы Мәуленнің айқанынан өте ал баланың есімін Дулат қойыңдар деген хабарды алған Исабек қайтадан азан шақырып, балаға Дулат есімін береді.

ЗЕРТТЕУ НӘТИЖЕЛЕРІ

Дулат Исабеков Екінші дүниежүзілік соғыстың нағыз үдеп, қайнап, қызып жатқан кезінде дүниеге келген ақын еді. Дулат Исабековтің екі туылған күні бар деген де рас, қалай десеңіздер. Әкесі соғыс майданына жол тартқан Дулаттың анасы бөтен бір ауылдың ішінде жалғыз өзі бес баламен жалғыз қалады. Анасы жақында босанғаны үшін жұмыс істеуге дәрмені жоқ болып ашытықтың зардабын көп көреді. Дулаттың анасы Күмісгүл тойып тамақтанбағаны, көкіректе сүті де кемейіп кетеді сол себепті ақынымыз өте дәрменсіз нашар болған. Осындай жағдайда балаларда анасы да тойынбаған себеті, балалар көп ауршың бола қалады, әсіресе үйдің кенжесі Дулат өте ауыршаң күндердің бірінде ол қатты сырқаттанып қалады. Бала тірі қалмады дегенді естіген анасы өте ауыр жағдайға тап болады, арадан аздап уақыт өткеннен кейін Дулаттың қайтыс болды деген хабар келеді. Анасын зар жылап көзінен аққан жас бұлақтай жарқырай түседі. Баланың мәйтін есік ауыздағы дәлізге қоя салыңдар дейді. Олар баланы ауыз тамға қойып киізбен орап қояды. Ертесіне жұртшылық кетпен-күректерін көтере мола жақа жол алады. Баланы көмуге көрді қазып болған соң «баланы алып шығыңдар»-дейді. Сонда ауылдағы кәрі кемпірлер баланы алып шығып бара жатып бетін ашса жаңағы өлді деген Дулат Исабеков ыржиып жатқан болады. Жерлеуге әкелген баланың ыржиып күліп тұрғанын көрнен әже шошығаннан сәбиді қолынан татап жереді. Содан кейін қайтадан сәбиді көтеріп ауылға қайтады. Ауылға келіп Күмісгүлдің үйіне кіріп, «Әй Күмісгүл ау мынау өлді деген балаң тірі шықты ғой» деп айтады. Баланың тірі екенін естіген ана одан бетер еңкілдей жылап түседі. Сондықтан оның екі туылған күні бар деп айтып кеткен. Ал оның жастық шағы соғыс зардабы себеті қиыншылыққа толы болған, олда соғыстағы жеңіске балалық шағын айырбастағандардың бірі еді. Ол бала болғанымен, балалық шағы болған жоқ. Сонау майдан даласында ысқырып ұшқан оқ, өзен болып аққан қан, Дулаттың да ауылын адаспай тауып келіп, көкжелкеден тиіп, балалық шағын түгелдей жоғалтты.

Болашақ ақын жас кезінің өзінде өте бұзық болған дейді. Ол тіпті 9-сынып оқып жүрген кезінде мектептен айдалуға да барған деп айтылған. Дегенмен өзі жас күніне көп қиыншылық көргеніне қарамай тағы да басына ауыр күн туады. Сол кезде оның қамқоршысы анасы, Күмісгүлде дүние, салады. Арадан көпте өтпей олар өз туған ауылына қайта қоныс аударады. Жаңа ауылдағы өмір ерекше болады сол кезде Дулат бір шама есі кірген бала еді. Дулат Исабековтың бүкіл шығармашылығында өшпестей із қалдырып кеткен кезең осы кезең еді. Ол анасынан айрылған кезде оның екі әпкесі де

тұрмыста болған. Ал ол кезде Дулат та оның екі ағасы да тіпті мектепті де бітірмеген еді оларға екі әпкесі кезектесіп қамқор болып қарасады. Ұлдардың ең үлкенінің есімі Нәбиян ол артынан ерген екі інісін бағу үшін мектептен бас тартады, әпкелерінің өтініші бойынша әлі мектепті бітірмеген жас өспірім шаңырақ көтеруге, үйленуге мәжбүр болады. Осылайша Дулат бір ағасымен бірге Нәбиян мен жеңгесінің қолында күн кешеді. Екі әпкесі, жеңгесі және Нәбиян бұлардың сүйеніші темір қазығы болып бес жетім бауырлар бір біріне қамқор болып өседі.

Дулат Исабеков осылайша көп қиыншылық, қасірет көрсе де өмірі қызыққа толы болды. Ол ауылда мақта теріп ауылдың шеңгелі, жантағы болып үлкейді

«6-7 сыныптарда оқып жүрген кезімізде ауылда мақта терімге шығушы едік сол кезде мақта тезірек ашылсын деп үстімізден ұшақ пен әр турлі дәрілер сеуіп кетер, үстіміз аппақ қардай болып қалар, ол жерде, жасы үлкендер, кіші жастағылар, әйел қыздар бар тіпті жас сәбилер де бар. Олар оған тіпті мән бермейдіадам ба мал ма оларғы қызығы жоқ»-деп есіне түсіріп айта отыратын болшақ ақын.

ТАЛҚАЛАУ

Ал оның шығармашылығына тоқтала кетсек ол жаз кезінің өзінде жазушылыққа деген ынтасы өте жоғры еді. Мектеп табалдырғында оқып жүріп 5-6 сыныптарында «Қазақстан пионері» газетін оқып жүреді ондағы өлеңдерге қарап «менде осындай өлең жазсам екен» деп армандайтын. Содан кейін өз бетінше шатпақтап өлең жазбақшы болып қағаз бетіне өз ойын түсіре жүреді. Содан 10 сыныпқа барғанда оның бір неше әңгімелері жарық көреді. Ол оқушы кезінде көркем әдебиетті қатты жақсы көріп оқыды. Ол мектепті бітірген соң Ташкенттегі институтқа тапсырады бірақ олған екі жылдай тапсырып түсе алмаған соң Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың филология факультетіне оқуға түсіп, оны 1966 жылы бітіреді. Содан кейін оның алғашқы туындыларын жаза бастайды олар «Жолда», «Замандастар » атты жинақтарды жарялайды. Оның шығармаларының ішінде кеңінен танылған «Әпке» деген поэмасы ақын бұл поэмасында өзі жайлы түгелдей жазып кетеді. Егерде әпкелерім болмаса біз қалай өмір сүрер едік кім бізге қамқорлық жасар еді, екі апкем анамдай ал ағам әкемдей болып қамқорлық жасады. Анам қаза тапқанда екі әпкем де күйеуге шыққан, ал ағам не бәрі 10- сынып та оқитын еді ағам жақсы оқысада оқуын әрі қарай жалғасытырмай біз үшін барын берді жас болуына қарамастан шаңырақ көтерді, ал екі әпкем тіпті өз балалары күйеуі болсада бауырлары үшін бір айлап екі айлап үйіне барған жоқ. Мені осы пьесаны жазуыма түрткі болған әпкемнің айтқан сөздері болды.

Күндердің бірінде жездем үйге келіп: «Әй сенің үйің жоқ па, қайтпайсың ба, мал сасып үсті басымыз кір қожалақ болды ғой не сенің бауырларың бала менің балдарым бала емес пе дегенде, үлкен әпкем Бибіғали кетсең өзің кет балдарыңды өзің бақ маған баладан гөрі бауыр қымбатты». Маған бауыр тауып беретін анам жоқ енді деп жауап берді. Поэманың атын Әпке деп қоюда соның үшін деп жазған.

«Әпке» секілді тың туындыны өмірге әкелген қаламгер үзіліссіз еңбектер жазды. Оның таңдамалы повестері «Екі жиырма» деген атпен басылып, оқырман назарына ұсынылды. Сондай-ақ, бірқатар шығармалары орыс тіліне аударылып, жекелеген туындылары венгр, неміс, поляк, чех тілдерінде жарияланды. Оның шығармалары Израиль,

Петербор, Прага, Франция, Германия елдеріндегі театрлардың тұрақты репертуарына еніп, бүгінде көрерменнің үлкен ілтипатына ие болды.

Ал 2012 жылы Алматыда алғаш рет халықаралық «Исабеков әлемі» атты фестиваль өтті. Оған еліміздің 6 театры мен Болгария, Ресей, Тәжікстан, Башқұртстан, Түркия елдерінің театрлары қатысып, белгілі драматургтың туындыларын шебер орындаудан бақ сынасты. Осылайша, Дулат Исабеков өзінің ағалары, аталары жетпеген ерлікті жасады. 6 күнге созылған ол мәдени шарада драматургтың «Тор», «Ескерткіш», «Мұрагерлер», «Бақыт құсы», «Енді қайттік», «Актриса», «Әпке», «Ескі үйдегі екі кездесу» атты тың туындылары сахналанды. Бұл фестивальдің ерекшелігі – сайысқа түскен өзге ұлт театрлары Дулат Исабековтың шығармаларын өз тілдеріне аударып, сомдады.

Исабековтың уыздай тіл үйірет романдары мен повесть, әңгімелерін кез-келген буын өкілі оқиды. Адамзат тағдырының тәтті де, ащы сәттерін өз еңбектеріне өре білген жазушы қағаз бен қаламын бір мезетте қолынан түсірген емес. Қазақ драматургиясының қазынасы болашақта да Дулат Исабековтың төл туындыларымен толығары сөзсіз. Оның пьесалары республикалық, облыстық театр сахналарында жиі қойылып жүр.

ҚОРЫТЫНДЫ

Тау тұлғалы қаламгерді бүгінде шетел де жақсы таниды. Сахна төрін бермеген "Гауһартас", "Әпке" секілді туындылардың авторы 75 жылдығын Лондондағы Шекспирдің «Голобус» театрында атап өтті. Ал тарихы тереңде жатқан бұл театрда мерейтой атап өту екінің бірінің қолынан келмейді.

Бүгінде қаламгердің еңбектері тек елімізде ғана емес, сонымен қатар халықаралық режиссерлар мен өнер майталмандарының үлкен мәртебесіне ие.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Алпысбаев Қ. Көркем шығарманы талдау жолдары // Оқу құралы. –Алматы: Республикалық баспа кабинеті, 1995. 227б.
2. Асылбеков С. Тазалыққа үндеу // Жалын, 2002, қыркүйек, №9. 72-76 б.б.
3. Әшімбаев С. Сын мұраты. –Алматы: Жазушы, 1974.
4. Әшімбаев С. Талантқа тағзым. –Алматы: Жазушы, 1982.
5. Әшімбаев С. Шындыққа сүйіспеншілік. –Алматы: Жазушы, 1993.
6. Әдебиеттану терминдер сөздігі. Ред. Басқарған З.Ахметов. –Алматы: Ғылым, 1998.
7. Балажанов А. Тұғырға байық талант// Оңтүстік Қазақстан, 15.12.1992.